

จากผลิตภัณฑ์ทำความสะอาด

จิราภา กงภรดา
โศรดา ยุปโท

ปัจจุบันผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันอย่างมาก ในอดีตการทำทำความสะอาดโดยทั่วไปจะใช้น้ำในการทำทำความสะอาด ต่อมาจึงมีการนำสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาใช้ร่วมกับน้ำในการทำให้สิ่งสกปรกหลุดออก และได้มีการพัฒนาสิ่งให้นำมาใช้ทำความสะอาดขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งสารเคมีเป็นตัวเลือกหนึ่งที่น่านำมาใช้ในการทำให้สิ่งสกปรกหลุดได้ง่ายขึ้นและเร็วขึ้น รวมทั้งเพิ่มคุณสมบัติด้านอื่นๆ อีก เช่น ฆ่าเชื้อโรค ฟอกสี เป็นต้น

ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดหมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่ใช้สำหรับขจัดคราบสิ่งสกปรกต่างๆ ที่เกาะอยู่ตามพื้นผิว หรือสิ่งของ โดยผลิตภัณฑ์เหล่านี้จะมีองค์ประกอบหลักเป็นสารลดแรงตึงผิว หรือกรด หรือด่าง หรือตัวทำละลาย อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือมากกว่าหนึ่งอย่าง ส่วนประกอบหลักของผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดประกอบด้วย

1. สารลดแรงตึงผิว (surfactant) มีหน้าที่หลักคือทำความสะอาด โดยทำให้สิ่งสกปรกหลุดออกไปแล้วแขวนลอยอยู่ในน้ำ ตัวอย่างของสารลดแรงตึงผิวชนิดต่างๆ เช่น alkyl sulphate, alkane sulphonate, olefin sulphonate, fatty acid alkanolamide, aminoxide, imidazoline-derivatives และ alkylamphocarboxylic acid เป็นต้น

2. กรด (acid) ทำหน้าที่ละลายแคลเซียมและขจัดคราบที่เกิดจากตะกอนของอนุภาคโลหะ นิยมใช้ในผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดอ่าง กระจก และโถส้วม ตัวอย่างเช่น phosphoric acid, hydrochloric acid, hydroxyacetic acid โดยเฉพาะ hydrochloric acid เป็นกรดแก่ สามารถกัดกร่อนโลหะได้เป็นอย่างดี

3. ด่าง (alkali) ทำหน้าที่ปรับ pH ให้สูงขึ้นในขณะที่ทำความสะอาด ทำปฏิกิริยาได้ดีกับไขมัน จึงใช้ผสมในผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดห้องครัว ซึ่งคราบสกปรกเกิดจากไขมันเป็นส่วนใหญ่ ตัวอย่างเช่น sodium hydroxide, sodium metasilicate, sodium carbonate, sodium bicarbonate, ammonia และ silicates

4. สารลดความกระด้างของน้ำ (builder) มีหน้าที่จับกับอนุภาคโลหะในน้ำกระด้าง ซึ่งขัดขวางความสามารถในการทำทำความสะอาดของสารลดแรงตึงผิว สารลดความกระด้างของน้ำบางชนิดช่วยให้สิ่งสกปรกแขวนลอยอยู่ในน้ำ ไม่กลับไปตกค้างบนพื้นผิวของสิ่งที่ถูกทำความสะอาด ตัวอย่างเช่น complex phosphates, ethylene diamine tetraacetic acid (EDTA), sodium citrate, sodium carbonate, sodium silicate และ sodium aluminosilicate(zeolite) เป็นต้น

5. ตัวทำละลาย (solvent) ทำหน้าที่ละลายไขมัน และเพิ่มความสามารถในการละลายของส่วนประกอบในผลิตภัณฑ์ ตัวอย่างเช่น ethanol, propylene glycol, glycerol, ethanolamine, polyethyleneglycols และ glycol ether/acetates

นอกจากนี้ยังมีส่วนประกอบที่สามารถมีได้ในผลิตภัณฑ์ทำความสะอาด เช่น สารขัดถู, สารฟอกสี, สารต้านจุลินทรีย์, สี, น้ำหอม, สารกันเสีย, สารโพลีเมอร์ เป็นต้น สารเคมีที่เป็นส่วนประกอบในผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดเหล่านี้ อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพได้ เช่น เจ็บหน้าอก อ่อนเพลียบ่อยๆ ปวดศีรษะ และระคายเคืองผิวหนัง โดยแม่บ้านจะมีความเสี่ยงในการเจ็บป่วยมากกว่าคนที่ทำงานนอกบ้าน และยังพบว่า 70% ของอุบัติเหตุที่เกิดจากอันตรายของผลิตภัณฑ์ทำความสะอาด มักเกิดขึ้นกับเด็กอายุระหว่าง 1-5 ปี เนื่องจากความประมาทของผู้ใหญ่ เช่น การเก็บผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดไว้ในที่ซึ่งเด็กสามารถหยิบจับได้ เป็นต้น

อันตรายจากความเป็นพิษของสารเคมีในผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับตัวแปรหลายอย่าง เช่น

- สารเคมีในผลิตภัณฑ์นั้นๆ
- จำนวนผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดที่ใช้ในบ้าน
- ปริมาณและความถี่ในการใช้งาน
- สภาพร่างกายของผู้ใช้และผู้สัมผัส

โดยปกติอันตรายจากสารเคมีในผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดจะเกิดในแต่ละบุคคลไม่เหมือนกัน บางคนได้รับเพียงเล็กน้อยก็มีอาการ เช่น ผู้ป่วย, ผู้สูงอายุ หรือเด็กเล็กๆ เนื่องจากดับที่ทำหน้าที่ในการกำจัดสารพิษในร่างกายทำงานไม่เต็มที่ การกำจัดสารพิษบางอย่างอาจไม่สมบูรณ์ บางคนต้องได้รับในปริมาณที่มากพอถึงจะมีอาการปรากฏ สำหรับร่างกายคนเราจะแสดงอาการที่เกิดจากสารพิษก็ต่อเมื่อ สารนั้นถูกดูดซึมเข้าสู่ร่างกาย และเคลื่อนที่ไปสู่อวัยวะเป้าหมายในปริมาณที่มากพอ

จากส่วนประกอบทางเคมีที่มีในผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดพื้นผิว พบว่า ส่วนประกอบหลายชนิดมีโทษต่อร่างกายเมื่อใช้เป็นเวลานาน ส่วนประกอบทางเคมีที่เป็นอันตรายต่อร่างกาย ที่สามารถพบได้บ่อยในผลิตภัณฑ์ทำความสะอาด ถูกแสดงไว้ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงอันตรายจากสารเคมีที่พบในผลิตภัณฑ์ทำความสะอาด

ชนิดของผลิตภัณฑ์	ส่วนประกอบที่พบทั่วไป	อันตรายจากสารเคมีต่อร่างกาย
ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดห้องน้ำ	Hydrochloric acid	ระคายเคืองตา, ผิวหนัง และระคายเคืองต่อระบบหายใจ เมื่อสูดดม
	Phosphoric acid	
	Citric acid	
ผลิตภัณฑ์เช็ดกระจก	Ammonia	ระคายเคืองเมื่อสูดดม ระคายเคืองตา
	Ammonium hydroxide	ระคายเคืองตาและผิวหนังไหม้
	2-Butoxyethanol	มีความเป็นพิษต่อระบบเลือด ดับ และไต โดยสามารถถูกดูดซึมได้ทางผิวหนัง
	Isopropanol	เป็นพิษเมื่อสูดดม (เข้มข้นมากกว่า 15%)
	Acetic acid	ระคายเคืองตาและระบบหายใจ
ผลิตภัณฑ์ขจัดคราบไขมัน	Sodium hydroxide	เข้าตาทำให้ตาบอด และไอของสารสามารถทำลายปอดได้
ผงซักฟอก	Sodium lauryl sulfate	ระคายเคืองต่อผิวหนัง
ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดโลหะ	Isopropanol	เป็นพิษเมื่อสูดดม (เข้มข้นมากกว่า 15%)
	2-Butoxyethanol	มีความเป็นพิษต่อระบบเลือด ดับ และไต โดยสามารถถูกดูดซึมได้ทางผิวหนัง
	N-methyl pyrrolidone	ระคายเคืองตาและผิวหนัง
	Ammonium hydroxide	ระคายเคืองตาและผิวหนังไหม้
	Perchloroethylene	เป็นสาเหตุของมะเร็ง
	Hydrocarbon solvent	เป็นพิษเมื่อสูดดม
		เป็นพิษเมื่อสูดดม และมีผลกระทบต่อระบบประสาท

ตารางที่ 1 แสดงอันตรายจากสารเคมีที่พบในผลิตภัณฑ์ทำความสะอาด

ชนิดของผลิตภัณฑ์	ส่วนประกอบที่พบทั่วไป	อันตรายจากสารเคมีต่อร่างกาย
ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดพื้น	Sodium hypochlorite	มีฤทธิ์ในการกัดกร่อน ทำให้ระคายเคืองตาและผิวหนัง
	Acid	ระคายเคืองตาและผิวหนังไหม้
	2-Butoxyethanol	มีความเป็นพิษต่อระบบเลือด ตับ และไต โดยสามารถถูกดูดซึมได้ทางผิวหนัง
	Nitritotriacetic acid sodium salt	เป็นสาเหตุของมะเร็ง
ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดทั่วไป	2-Butoxyethanol	มีความเป็นพิษต่อระบบเลือด ตับ และไต โดยสามารถถูกดูดซึมได้ทางผิวหนัง
	Ethanolamine	ดูดซึมได้ทางผิวหนัง ระคายเคืองตาและผิวหนังไหม้
	Sodium metasilicate	ระคายเคืองตาและผิวหนังไหม้
	Nonylphenol	มีผลกระทบต่อฮอร์โมน (ถ้ากินเข้าไป) ระคายเคืองตาและผิวหนัง
	Ammonium hydroxide	ระคายเคืองตาและผิวหนัง
	Potassium hydroxide	ระคายเคืองตาและผิวหนัง
	Perchloroethylene	เป็นสาเหตุของมะเร็ง
	Hydrocarbon solvent	เป็นพิษเมื่อสูดดม และมีผลกระทบต่อระบบประสาท

โครงการเคมี ภาควิทยาศาสตร์บริการวิเคราะห์ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ทำความสะอาด จากผู้ส่งตัวอย่าง เช่น หาปริมาณกรดไฮโดรคลอริกในผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดห้องน้ำ, 2-Butoxyethanol ในผลิตภัณฑ์เช็ดกระจกหรือสารพวกไฮโปคลอไรต์ ในผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดพื้น พบว่าผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดส่วนใหญ่มีคุณสมบัติทางเคมีเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานกำหนด ดังนั้นความปลอดภัยในการใช้ก็จะมีอยู่ในระดับหนึ่ง การปฏิบัติตามคำแนะนำและการใช้อย่างระมัดระวังก็จะช่วยให้มีความปลอดภัยจากการใช้ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดได้มากยิ่งขึ้น สำหรับข้อที่ควรรู้เกี่ยวกับการใช้ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดคือ

- อย่าผสมผลิตภัณฑ์ต่างยี่ห้อกันเข้าด้วยกัน เพราะสารเคมีที่ผสมกันอาจเกิดปฏิกิริยาที่เป็นอันตราย
- อย่าผสมสารฟอกขาวกับผลิตภัณฑ์ล้างห้องน้ำประเภทกรดหรือผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดกระจกที่มีแอมโมเนียเป็นส่วนผสม เพราะสารพวกไฮโปคลอไรต์ในสารฟอกขาวจะทำปฏิกิริยากับกรดหรือแอมโมเนีย ทำให้เกิดแก๊สคลอรีน ซึ่งเป็นแก๊สพิษที่ทำอันตรายแก่ร่างกาย
- หลีกเลี่ยงการสัมผัสโดยตรงกับผลิตภัณฑ์ทำความสะอาด เมื่อต้องใช้ให้สวมเครื่องป้องกัน และถ้าถูกสารเคมีให้ใช้น้ำปริมาณมากๆ ล้างบริเวณที่ถูกสารนั้นประมาณ 10-15 นาที

- สตรีมีครรภ์ควรหลีกเลี่ยงจากการใช้สารเคมีทำความสะอาด เพราะยังไม่ได้มีการศึกษาถึงผลกระทบของสารเคมีที่ใช้ทำความสะอาดต่อเด็กในครรภ์
- ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดที่ใช้ควรถูกบรรจุอยู่ในขวดเดิม ถ้ามีการถ่ายลงในภาชนะอื่นเพื่อความสะดวกในการใช้งานควรมีการติดฉลากแสดงชื่อผลิตภัณฑ์วิธีใช้ การปฐมพยาบาลเบื้องต้น และรายละเอียดต่างๆ อย่างชัดเจน
- เก็บผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดให้พ้นมือเด็ก และปิดฝาให้สนิทหลังการใช้งาน
- ควรซื้อผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดมาใช้ แค่เพียงพอ

กับความต้องการ และงานที่ใช้

- เลือกผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดที่มีพิษน้อย หรือเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากธรรมชาติมาใช้แทน

- เมื่อทำความสะอาดภายในห้อง ควรมีระบบระบายอากาศ เพื่อหลีกเลี่ยงการหายใจเอาไอของสารทำความสะอาด

- ควรมีการศึกษาข้อมูลของผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดก่อนใช้งาน ว่ามีสารเคมีตัวใดเป็นส่วนประกอบ วิธีการป้องกันตัวเองจากอันตรายจากการใช้ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดนั้นๆ และถ้ามีอันตรายเกิดขึ้นจะต้องทำการปฐมพยาบาลอย่างไร

นอกจากผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดจะเกิดอันตรายต่อมนุษย์แล้ว ยังอาจส่งผลเสียถึงธรรมชาติด้วย แต่ผลที่มีต่อธรรมชาติค่อนข้างน้อย ถ้าผู้ใช้ปฏิบัติตามฉลากอย่างเคร่งครัด อย่างไรก็ตาม มีสารบางชนิดที่อนุโลมให้ใช้ในผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดได้แก่ กลีโอฟอสเฟตซึ่งมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เนื่องจากกลีโอฟอสเฟตที่ทิ้งลงสู่แหล่งน้ำในปริมาณมาก จะทำให้พีชน้ำเติบโตอย่างรวดเร็วและปกคลุมผิวหน้าของน้ำ ทำให้ปริมาณออกซิเจนในน้ำลดลง และเป็นสาเหตุให้สัตว์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในน้ำตายเหลือเฉพาะแบคทีเรียที่ไม่ต้องการออกซิเจนเจริญเติบโตได้เท่านั้น และทำให้เน่าเสียในที่สุด

ปัจจุบันกลีโอฟอสเฟตถูกห้ามใช้ในหลายประเทศ สำหรับประเทศไทย อนุญาตให้ใช้กลีโอฟอสเฟตในผงซักฟอกตาม มอก.78-2542 ได้ไม่เกินร้อยละ 20 สำหรับผงซักฟอกชนิดซักฟอกด้วยมือและชนิดซักฟอกด้วยมือหรือเครื่องซักผ้า และไม่เกินร้อยละ 28 สำหรับผงซักฟอกชนิดซักฟอกด้วยเครื่องซักผ้า สำหรับผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดชนิดอื่นๆ เช่น ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดเครื่องสุขภัณฑ์ อนุญาตให้มีกลีโอฟอสเฟตได้ไม่เกิน ร้อยละ 1

นอกจากนี้แล้วภาชนะบรรจุหลังจากการใช้ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งอาจเกิดจากตัวภาชนะเอง หรือสารเคมีที่เหลือในภาชนะนั้นแพร่กระจายสู่สิ่งแวดล้อม วิธีที่จะช่วยลดปัญหานี้ได้แก่

1. กำจัดภาชนะตามคำแนะนำที่ติดไว้บนฉลาก
2. ควรใช้ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดต่างๆ ให้หมด ไม่เหลือทิ้งในภาชนะ

3. ผลิตภัณฑ์ที่ใช้น้ำเป็นตัวทำความสะอาดร่วม ควรล้างภาชนะนั้นด้วยน้ำก่อนการทิ้ง

4. ควรทิ้งภาชนะที่บรรจุ ในที่มีมีการจัดไว้ให้ เพื่อถ่ายต่อการทำลายไม่ทิ้งลงในแม่น้ำ คู คลอง และแหล่งน้ำสาธารณะ

5. ภาชนะที่ทิ้งควรมีฉลากติดไว้เหมือนเดิม เพื่อให้ผู้ที่มีหน้าที่กำจัดจัดการกับภาชนะนั้นๆ ได้ง่ายขึ้น รวมทั้งสามารถนำกลับไป recycle ได้

6. ไม่ควรทิ้งผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดประเภทสเปรย์ที่ให้หมดแล้วลงในกองไฟหรือเตาเผาขยะ และไม่ควรเก็บผลิตภัณฑ์ประเภทนี้ไว้ใกล้เตาไฟ เพราะความร้อนอาจทำให้เกิดการระเบิดได้

จากชีวิตประจำวันที่เราเร่งรีบ ต้องการความสะดวกและรวดเร็ว ทำให้การใช้ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดในปัจจุบันมีแนวโน้มมากขึ้น สารเคมีที่ใช้ก็มากขึ้น การใช้ การเก็บรักษา และการทำลาย ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดให้ถูกต้องและปลอดภัย จึงเป็นสิ่งสำคัญ การลดการใช้ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดประเภทสารเคมี และกลับมาใช้ผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติเป็นทางเลือกหนึ่งที่สามารถช่วยได้ สำหรับผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติที่สามารถเลือกใช้แทนสารเคมี เช่น การทำความสะอาดแก้ว พื้นผิวที่เป็นกระจก ใช้น้ำมะนาว แล้วเช็ดให้แห้งด้วยกระดาษ การทำความสะอาดเฟอร์นิเจอร์ เครื่องหนัง ใช้พวก mineral oil การทำความสะอาดโลหะ อะลูมิเนียม เพชร เงิน ใช้ baking soda เป็นต้น จะเห็นได้ว่าเรายังมีทางเลือกอื่นๆ อีกมาก ที่จะหลีกเลี่ยงการใช้ผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดที่ทำจากสารเคมี เพื่อที่จะไม่ก่อให้เกิดโทษต่อตัวท่านเองและสิ่งแวดล้อม

เอกสารอ้างอิง

- Cleaning product disposal. 2006. [online] [cited 7 April 2006] Available from : http://www.cleaning.com/sdalatest/html/some_fact.html.
- Fact sheet: safe substitutes at home: non-toxic household products. 2006. [online] [cited 7 April 2006] Available from : <http://es.epa.gov/techinfo/facts/safe.fs.html>.
- Green cleaning. 2006. [online] [cited 24 March 2006.] Available from : <http://www.resourcesaver.org/file/toolmanager/customo16c45f42213.pdf>.
- Guide to less toxic products. 2006. [online] [cited 7 April 2006] Available from : <http://www.lesstoxicguide.ca/index.asp?fetch=household#commo> .
- High risk cleaning products. 2006. [online] [cited 24 March 2006] Available from : <http://www.westp2net.org/janitoraiial/jp4.htm>.
- Household cleaners and polishes. 2006. [online] [cited 25 March 2006] Available from : <http://www.cecommerce.uwex.edu/pdfs/g3028.pdf>.
- Household hazardous waste. 2006. [online] [cited 7 April 2006] Available from : <http://www.swmd.net/hhw.htm>
- The Hazards of household cleaning products. 2006. [online] [cited 7 April 2006] Available from : <http://www.shareguide.com/hazard.html>.
- สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. สำนักงานเลขานุการโครงการฉลากเขียว. **โครงการฉลากเขียว ข้อกำหนดผลิตภัณฑ์ทำความสะอาดพื้นผิว**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม, มปป. หน้า 16, 12-14.